

LOS INMIGRANTES EN ESPAÑA

Documentación social, Madrid, 66/1987, 376 str.

Pod gornjim naslovom španjolski Caritas objavio je rezultate opsežnog sociološkog istraživanja o imigrantima u Španjolskoj, koje je na njegovu inicijativu provela ekipa istraživača pod vodstvom Carlosa Perede i Miguela Angela de Prade. Istraživanje, koje je trajalo od svibnja 1984. do sredine 1986, imalo je nekoliko uglavnom eksploratorno-deskriptivnih ciljeva. No također se željelo istražiti kako sami imigranti shvaćaju svoju problematiku, te utvrditi sliku koju španjolsko stanovništvo ima o njima. Kvalitativna građa dobivena je iz razgovora s grupama imigranata i Španjolaca, a provedena je i analiza sadržaja tekstova triju visokotiražnih dnevnih listova («ABC» i «El País» iz Madrida i «El Periodico de Catalunya» iz Barcelone) te manjeg broja RTV emisija. Najpotpuniji deskriptivni podaci dobiveni su iz statističke ankete koju je popunilo 897 migranata iz zemalja Trećeg svijeta i Portugala. Dodatnim pitanjima u anketnom upitniku istraživači su uspješno prikupili informacije o drugim migrantima u životnom krugu ispitanika i tako dobiti sliku o 2.458 stranaca. Istraživanje se usredotočilo upravo na ekonomske migrante iz zemalja Trećeg svijeta i Portugala, a migranti iz razvijenih zemalja bili su tretirani samo radi usporedbe s njima.

Prvo poglavlje konačnog teksta «Imigranti u Španjolskoj» komentira povijesni, ekonomski i politički sadržaj migracije. Spominje se da je suvremena migracija iz siromašnih zemalja prema Evropi vezana uz tzv. «metropolitanski kapitalizam» koji se razlikuje od «kolonijalnog kapitalizma» iz razdoblja masovne prekomorske emigracije Evropljana (str. 43). Strani radnici u metropolama kapitala sprečavaju zasićenje tržišta radne snage u razdobljima ekspanzije a zbog manje borbenosti i pravne nezaštićenosti služe kapitalu u strategiji razdvajanja radničke klase (str. 44). Autori studija s pravom promatraju suvremenu migraciju u kontekstu razvojne dihotomije «centar»—«periferija», «Sjever—Jug», «Prvi svijet»—«Treći svijet», ali isto tako upozoravaju na razlike u

stupnju razvijenosti koje unutar Prvog svijeta iznose 1:4, a unutar Trećeg svijeta čak 1:30 (primjerice između Singapura ili Libije i Malija ili Bangladeša, str. 47). Može se govoriti i o «evropskoj periferiji» u koju spadaju neke dosadašnje emigracijske zemlje (Španjolska, Portugal, Jugoslavija, Grčka i Irska, str. 48). Bilo kako bilo, autori impliciraju zaključak da je suvremena migracija posljedica podređenosti zemalja u razvoju.

U svjetskom okviru zemlje Prvog svijeta ističući diobu Zapad—Istok umjesto relacije Sjever—Jug, potiskuju pitanje ekonomske eksploatacije u drugu plan te s izgovorom obrane Zapada troše višak proizvodnje ne za probleme razvoja i za suzbijanje siromaštva nego da bi vojno utvrdili sadašnji ekonomski poredak i postojeće društvene strukture (str. 53). Španjolska se približila zemljama zapadnog bloka prvo vojno-ekonomskim sporazumom sa SAD 1953, zatim ulaskom u NATO 1982. i Evropsku zajednicu 1986. (str. 53). No autori studija vide EZ kao konsolidaciju podjele svijeta na «centar», «periferiju» i «poluperiferiju» (str. 58). U vrijeme ekspanzije zemlje Srednje Evrope (EZ) uspjele su apsorbirati deset milijuna stranih radnika (str. 56). Zatim, jamačno zbog naftne krize ali i zbog povećanih socijalnih troškova za migrante i zbog nove strategije prebacivanja etape proizvodnje u zemlje s nižim nadnicama, zemlje Srednje Evrope počele su 1973. obustavljati politiku «uvoza» radne snage (str. 63, 64).

Španjolska je dugo vremena bila na spomenutoj evropskoj periferiji. Zbog razornog učinka građanskog rata bruto domaći proizvod nije uspio dostići razinu iz 1935. sve do 1950 (str. 65). No pedesetih i šezdesetih godina španjolska je buržoazija uspostavila temelje za tip razvoja koji će se prozvati «španjolskim privrednim čudom» — kapital se koncentrirao u bankama, zemlja se otvorila za priljev stranog kapitala i tehnologije, a postojale su i mase jeftine i dezorganizirane radne snage (str. 65). Autori nažalost nisu istaknuli činjenicu da je «privredno čudo» ujedno djelovalo na masovnu emigraciju španjolskih radnika tijekom šezdesetih godina. Pri kraju knjige, međutim, oni spominju da su u razdoblju prijelaza od frankizma do demokracije, pored opće «modernizacije španjol-

skog društva«, izbile na površinu i ozbiljne (naslijeđene) poteškoće — nezaposlenost i podzaposlenost, velike razlike u stupnju razvijenosti pojedinih regija i privrednih grana, siromaštvo i marginalizacija dijelova stanovništva (str. 313, 314).

Između 1975. i 1985. broj španjolskih migranata u drugim zemljama Evrope ipak se smanjio za 33%. To je u manjoj mjeri bilo posljedica primanja stranog državljanstva a više zbog povratničke migracije (str. 69). U istom je razdoblju porastao broj stranaca u samoj Španjolskoj. Autori studije identificirali su četiri glavna razloga za taj trend: 1) kruća imigracijska politika u Srednjoj Evropi i u SAD preusmjeravala je migracijski tok prema novim područjima, 2) pogoršane političke prilike u Latinskoj Americi i Ekvatorialnoj Gvineji (bivša kolonijalna područja Španjolske), 3) prestanak migracija selo—grad u Španjolskoj, i zato smanjen pritisak za zapošljavanjem u nekim područjima (kućna pripomoć, putujuća trgovina i slično), 4) nedefiniranost španjolske imigracijske politike do 1985. i velik priljev turista (str. 71).

U drugom poglavlju autori iznose neke kvantitativne podatke o imigrantima u Španjolskoj. Opći broj, prema službenim informacijama i istraživačkim procjenama bio je 720.689 u času pisanja studija. Dakako, taj broj uključuje i 53.799 naturaliziranih stranaca koje su istraživači, na temelju sociološke sličnosti, odlučili uvrstiti u imigrante. Procijenjen broj ilegalnih migranata (*indocumentados*) vrlo je visok — čak 366.500! Uključivši taj presudni udio, daje se podatak da od 720.689 imigranata 73,1% potječu iz zemalja Trećeg svijeta i Portugala a samo 26,9% iz razvijenih zemalja (tab. 11, str. 96).

Među strancima iz razvijenih zemalja brojni su službenici stranih poduzeća koji ulaze u zemlju usporedo s povećanom penetracijom stranog kapitala u ključne privredne sektore. Španjolsku privredu, međutim, karakterizira i jaka »neformalna«, »podzemna« ili »prikrivena« privreda koja formira blok s »formalnom«, »racionalnom« ili »ekonomističkom« privredom (str. 82, 83) i u kojoj se zapošljavaju mnogi ilegalni strani radnici. Bez obzira na pravni aspekt ilegalnosti, ti

ljudi traže i obavljaju ekonomski relevantne poslove i zato ih autori studija smatraju (pravim) ekonomskim migrantima. Pojednostavljajući migrantsku tipologiju, oni razlikuju samo tri tipa migranata: 1) *situirani* (zbrinut, sreden, namješten) tip (*inmigrante asentado*), pretežno iz razvijenih zemalja i sa zadovoljavajućim životnim standardom, 2) *ekonomski migranti*, pretežno iz zemalja Trećeg svijeta i Portugala, često bez legalnog statusa u Španjolskoj, 3) *političke izbjeglice* (*exiliado politico*) (str. 99, 100).

Uvidjevši, međutim, da mnogi stranci stižu u Španjolsku i zbog političkih i zbog ekonomskih razloga istovremeno, autori smatraju da se dio političkih izbjeglica može uvrstiti među ekonomskim migrantima (str. 100). S druge strane, dio ekonomskih migranata, osobito iz južne zone Latinske Amerike, *de facto* je u egzilu (str. 87).

U trećem poglavlju studija, koji je zapravo noseći dio teksta o imigrantima u Španjolskoj, dan je opis obilježja glavnih skupina ekonomskih migranata — Portugalaca, Marokanaca, migranata iz Srednje Afrike, Latinskih Amerikana, Filipinaca i ostalih Azijaca.

Portugalci (oko 76.000 po procjenama, str. 150) čine najstariju migrantsku skupinu u Španjolskoj. Čak ih je 48% ušlo u zemlju prije portugalske revolucije 1974. i to jer su tada imigracijske restrikcije spriječile odlazak u Francusku, glavnu zemlju portugalske imigracije u Evropi (str. 107). Većina migranata (80%) željeli su popraviti svoj životni standard a tek je 1,4% migriralo iz Portugala u Španjolsku iz političkih razloga (str. 107). Portugalski migranti, međutim, imali su prilično lošu obrazovnu strukturu. Prema statističkoj anketi 32% nisu imali nikakvo obrazovanje a 55% imali su samo osnovno školovanje (str. 109). Područja koncentracije Portugalaca u Španjolskoj nalaze se uz portugalsku granicu — Galicia (30.000 migranata), Extremadura (6.000—8.000), Huelva (5.000—7.000), Zamorra, Salamanca u rudarskim krajevima — Leon (7.000), Asturias (6.000); u regijama Vizcaya (5.000), Navarra i Santander; zatim u gradovima Madrid, Barcelona, Valencia i Sevilla (str. 113—115). Među Portugalcima bilo je i 1.500 do 2.000 portugalskih Roma (str. 115). Autori studija

kažu da ti Romi nisu dobro prihvaćeni ni od ostalih Portugalaca a ni od španjolskih Roma (str. 116). U Sevilli, međutim, ipak je došlo do zamjetne integracije sa španjolskim Romima (str. 117).

Drugu najstariju migrantsku skupinu u Španjolskoj čine Marokanci (str. 120). Istraživači su procijenili njihov broj na oko 95.000 (str. 150). Čak je 87.000 bilo ilegalnih migranata (str. 96). Marokanska migracija gotovo je isključivo ekonomski motivirana (str. 117, 120). Pošto su zasitili imigracijske mogućnosti u španjolskim afričkim enklavama, Ceuti i Melilli (str. 117), proširili su se na »poluotočnu« Španjolsku. Jedan od svaka četiri migranta namjeravao je poći dalje od Španjolske, no zbog imigracijskih restrikcija u zemljama EZ došlo je do stabilizacije međunarodne pokretljivosti marokanske radne snage (str. 118).

Prema statističkoj anketi, Marokanci imaju najnižu obrazovnu strukturu od svih migranata u Španjolskoj — 50% nema nikakvo obrazovanje, 29% samo osnovno školovanje, 14% srednje a tek 7% više i visoko obrazovanje (str. 120). Osim u Ceuti i Melilli (52.000 migranata, str. 150), koncentrirani su u Kataloniji (20.000), gdje se zapošljavaju u industrijskom pojasu Tarras-Badalona-Hospitalitet i/ili čekaju, zbog blizine granice, da se prebace u Francusku (str. 121).

Zanimljivo je da Marokanci, kao i Portugalci, smatraju da se protiv njih najviše diskriminira u Španjolskoj (str. 124). Dakako, kažu autori, izraz »van s Maurima« (*fuera moros*) čest je u nekim područjima Španjolske (str. 121). Drugi migranti, međutim, smatraju da crnci (*los morenos*) osjećaju najnegativniju diskriminaciju. Osim samih crnaca, tako misle i Filipinci i Latinski Amerikanci (str. 127).

U skupini migranata iz Srednje Afrike, autori razlikuju migrante iz Ekvatorijalne Gvineje od ostalih Srednjoafrikanaca, primjerice iz Senegala, Malija, Nigerije, Gvineje-Bisau, Obale Bjelokosti, Kameruna i Capoverdskih otoka (str. 125). Ekvatorijalna Gvineja, naime, bila je španjolska kolonija do 1968, a na osnovi kraljevskog dekreta iz 1977. Gvinejci, koji su tada živjeli u Španjolskoj, njih 965 dobili su španjolsko državljanstvo (str. 128). U svakom slučaju, kolonijalna prošlost smatra se

specifičnim faktorom u suvremenoj migraciji.

Srednjoafrikanci većinom ulaze u Španjolsku kao »turisti« (60%), a drugi kao studenti (25%) ili ilegalno (8%), (str. 126). Gotovo 80% čine mladi muškarci od 16 do 34 godine (str. 125). Mjesečna primanja vrlo su im niska — 80% zarađuje od 16.000 do 50.000 peseta na mjesec (str. 127). Indikativni je primjer 2.500 Srednjoafrikanaca (uglavnom Senegalaca) koji rade u Marresmi blizu Barcelone na uzgoju ukrasnog bilja i povrtlarskih proizvoda. Uvjeti rada krajnje su eksploatorski. Radi se po 70 sati na tjedan, satnice iznose 100 peseta, a ugovori o radu sklapaju se na vrlo kratke rokove — čak na jedan dan! (str. 130).

Na drugom kraju imigrantske zbilje nalaze se mnogi latinoamerikanski migranti, osobito oni iz »južne zone« (Argentinci, Čileanci i Urugvajci). Do 1980. latinoamerikanska migracija bila je usmjerena pretežno prema SAD. U Evropu je odlazila samo elita studenata ili ljudi koji su imali tijesne obiteljske veze s Italijom, Španjolskom i Portugalom (str. 133). Masovnija migracija u Španjolsku novijeg je datuma (str. 133). U statističkom upitniku čak je jedna četvrtina Latinoamerikana navela politički progon kao razlog migracije, 40% željelo je poboljšati svoj životni standard a ostala trećina pošla je u Španjolsku zbog mješovitih političkih, ekonomskih i drugih razloga (str. 133, 134). Mnogi su Latinoamerikanci u svojim domovinama bili viši tehničari, studenti, službenici, kvalificirani radnici ili obavljali slobodne profesije (str. 134). Stoga su i imali najvišu obrazovnu strukturu među imigrantima u Španjolskoj — 55% više i visoko obrazovanje, a 35% srednje (str. 135). Najbrojniju skupinu činili su Argentinci: oko 12.000 legalnih i 25.000 ilegalnih migranata (str. 138), a zatim Čileanci: 2.809 naturaliziranih, oko 6.500 legalnih i 20.000 ilegalnih migranata (str. 139). Urugvajaca je bilo manje: 8.000—9.000 (str. 139). Procjenjuje se da 12.000 do 15.000 Peruanaca radi u Španjolskoj, i uglavnom je to niskokvalificirana radna snaga odbijena iz Francuske, glavne zemlje peruanske imigracije (str. 139). Slična vrsta radne snage dolazi i iz Venezuele (str. 139).

Među azijskim migrantima, autori izdvajaju Filipince (oko 50.000, str. 141). Filipinska migracija tradicionalno je tekla prema SAD (str. 140), koje su preuzele Filipine od Španjolske davne 1898. Priljev u Španjolsku novijeg je datuma i 68% migranata ušlo je u zemlju od 1980 (str. 141). Među filipinskim migrantima znatno prevladavaju žene (85%) koje se najčešće zapošljavaju kao kućna pripomoć. Muškarci se pretežno zapošljavaju u restoranima (str. 141). Filipinsku migraciju karakterizira prilično dobra obrazovna struktura — 51% migranata ima srednje a 37% više i visoko obrazovanje (str. 142).

U skupini ostalih azijskih migranata prevladavaju Kinezi (8.000), zaposleni uglavnom u ugostiteljstvu, i Indijci (14.000), zaposleni većim dijelom u trgovini (str. 146). Kao i Filipinaca, obrazovna je struktura drugih Azijaca visoka — 37% imaju srednje, a 46% više i visoko obrazovanje (str. 145). Među njima, međutim, prevladavaju muškarci (70%), str. 144). Zapaženo je zapošljavanje Pakistanaca u rudnicima, koji stizu u Španjolsku preko ilegalne mreže posrednika (str. 146). Od bliskoistočnih migranata najbrojniji su izbjeglice iz Irana (5.000 do 7.000, str. 148).

Prema statističkoj anketi ukupno 40% svih stranaca u Španjolskoj radi u trgovini (uključivši putujuću trgovinu), većinom pripomoći ili kao nadničari (*el peonaje*, str. 156). Nezaposlenost najviše pogađa Portugalce, Marokance i Srednjoafrikance.

Zanimljivo je da se među svim migrantima javlja socioprofesionalno nazadovanje (»proletarizacija«) s obzirom na djelatnosti koje su obavljali prije migracije (str. 159). Tako autori tvrde da je migracija *deklasirala* čak 40% stranaca u Španjolskoj. To je posljedica dvaju faktora: 1) velike razlike u primanjima između Prvog i Trećeg svijeta potiču migrante da prihvate niže kvalificirane poslove za veća primanja, 2) diktature u Južnoj Americi potakle su emigraciju ljudi specijaliziranih u društvenim znanostima koji se zatim zapošljavaju na manje kvalificiranim poslovima u zemlji prijema (str. 159, 160).

Prosječna mjesečna primanja migranata pokazuju znatne razlike po nacionalnim skupinama. Tako nefilipinski Azijci zaraduju razmjerno najviše

(74.600 peseta na mjesec), zatim slijede Latinoamerikanci iz južne zone (58.000), Portugalci (54.000), drugi Latinoamerikanci (49.100), Marokanci (44.000), Srednjoafrikanci (39.200) i na posljediku Filipinci (33.400), (str. 164). Razlike su očite i s obzirom na pravni status. Naturalizirani stranci zaraduju u prosjeku 74.500 peseta na mjesec, legalni migranti 53.800, a ilegalni samo 34.800 (str. 165). Autori studija procijenili su da čak 90.000 migranata u Španjolskoj živi u uvjetima krajnje bijede, što ih prisiljava na drastična rješenja — prosjachenje, skitanje, kriminal i prostituciju (str. 179). Među prosjacima prevladavaju Portugalci, osobito portugalski Romi. U tisku se tvrdilo da cijele armije prosjaka redovito navaljuju na Španjolsku iz Portugala (str. 180). Među skitnicama (*inmigrantes transeúntes*) autori kažu da treba razlikovati tip tradicionalnog vagabunda (*»carrillano«*), muškarca relativno starije dobi, bez volje za rad i često alkoholičara, koji je pretvorio lutajući život u osobnu profesiju, i tip *novog skitnice*, mladog muškarca ili žene, koji je prihvatio ovaj način života iz nužde, koji radi kada to može, ali kad nema posla prosjaci ili vrši sitne krađe (str. 181).

Posebno je pitanje kriminala. Čak 19,3% svih osoba lišenih slobode u Španjolskoj u 1984. bili su strani državljani (str. 182). Prema samoj policiji, međutim, najprofesionalnije i najorganiziranije kriminalne djelatnosti vrše stranci iz Prvog svijeta (ponajprije Talijani, Francuzi i Nijemci), dok su delikti iz Trećeg svijeta (s iznimkom Argentinaca i Čileanaca) više »amaterski« (str. 184). Zapravo najčešći delikt stranaca iz Trećeg svijeta jest da nemaju isprava za boravak i rad u Španjolskoj (str. 184). Slijede razni oblici »povrede vlasništva« (pljačka, krađa i slično). I u ovom slučaju, doduše, stranci iz razvijenih zemalja prednjače među kriminalcima. Među prodavačima droge primjećuje se nešto Kolumbijaca (kokain), Marokanaca (hašiš) i Iranaca (heroin), str. 184). Južnoamerikanci umiješani su i u mreže prostitucije u nekim španjolskim gradovima (str. 190). Među prostitutkama nalaze se djevojke iz Latinske Amerike, Maroka, Srednje Afrike, Filipina i Kube (str. 190). Prvi list je krut u svojim stavovima prema strancima i zastupa

tezu da oni stvaraju građansku nesigurnost (str. 191, 192). »El Periódico« ponešto relativizira pojavu, tvrdeći da se slika o prijestupniku ne smije uopćiti na sve strance (str. 191).

Studija o imigrantima u Španjolskoj obradila je i dva posebna područja imigracije na španjolskom teritoriju — Kanarske otoke te sjevernoafričke gradove Ceute i Melille. Na prvom području ističe se prisutnost 40.000 do 45.000 Evropljana iz razvijenih zemalja koji su završili svoj radni vijek i žive od ušteđevina (str. 214, 215). Šezdesetih godina, međutim, usporedo s turističkim procvatom, došlo je do veće imigracije Azijaca s britanskim ili indijskim pasošima (str. 216). Poseban je slučaj Ceute i Melille. Prema autorima, »muslimanska« zajednica tih gradova najmarginaliziranija je od svih stranih skupina na španjolskom teritoriju (str. 224). Nedavno je, međutim, došlo do priličnog samoorganiziranja »muslimana« (tj. Marokanaca) u ovim gradovima, koje je izazvalo veliku pažnju španjolskog tiska.

Pretposljednje poglavlje u knjizi daje pregled nekih tipičnih gledišta dobivenih iz diskusija s grupama migranata i Španjolaca. Tako su pojedinci u grupi portugalskih i capoverdskih rudara iz Leóna izrazili »tradicionalnu ideologiju« emigranata po kojoj je rad *besplatan dar* od, u ovom slučaju, Španjolaca (str. 257). Migrant uspostavlja vrstu pseudougovora s poslodavcem u kojemu se poslodavac odriče prava (sic!) da ga protjera a zauzvrat dobiva *idealnog radnika* koji internalizira principe prihoda i produktivnosti (str. 255). Istraživači su dalje raspravljali s grupama Marokanaca u prikrivenoj privredi, s kućnim pomagačicama, s grupom čileanskih izbjeglica, s migrantima iz Trećeg svijeta u udruženjima za strance i s grupom migranata iz »druge generacije«. Migranti u udruženjima za strance naglasili su da nijedna zemlja na svijetu ne može bez stranaca i da Španjolska ima povijesni dug prema svojim bivšim kolonijama (str. 272).

Različita gledišta bila su prisutna među raznim grupama Španjolaca. Istraživači su razgovarali sa ženama iz srednje klase (grupa sa najmanje kontakata sa strancima), s grupom španjolskih radnika (koji imaju najviše kontakata s migrantima), s poduzetni-

cima u Maresmi i sa skupinom funkcionara i upravitelja agencija za pomoć strancima. Zanimljivo je da su žene iz srednje klase, polazeći od općih kršćanskih pozicija, bile najviše blagonaklone strancima. Ipak su smatrale da u uvjetima nezaposlenosti prednost treba dati Španjolicima (str. 288).

U zadnjem poglavlju, autori studija pokušali su sistematizirati ideološki sadržaj diskusija s grupama stranaca i Španjolaca. Grupe stranih rudara i grupe kućnih pomagačica naglasile su u diskusiji integracijski moment; prva u uvjetima podređenosti i druga u uvjetima servilnosti (*de servidumbre*). Obje grupe shvatile su rad kao dar Španjolaca (str. 318). Diskusije Marokanaca u prikrivenoj privredi i grupe Čileanaca istakle su marginalizaciju. Prvi su tu pojavu prihvaćali s rezignacijom a drugi su smatrali da je marginaliziranost normalno stanje u kapitalističkim i buržujkim društvima (str. 318). Autori tvrde da je u svim španjolskim grupama u diskusiji prevladavala nacionalistička obojenost — na strance se općenito gledalo kao na uljeze (*intrusos*, str. 321). Poslodavci iz Maresme opravdali su ugovore sa strancima tvrdnjom da Španjolci više ne žele obradivati zemlju (str. 321). Gledišta španjolskih diskusijskih grupa vidljiva su i u dnevnom tisku. »ABC« zastupa krajnje nacionalistički stav prema strancima, a »El País« poklanja veću pažnju univerzalnim ljudskim pravima (str. 321, 322). Bilo kako bilo, autori smatraju da pojave nezaposlenosti u zemlji i kriminaliteta (nekih) stranaca čine glavne opasnosti za položaj stranaca u Španjolskoj (str. 322).

U cijeloj knjizi autori spominju novi španjolski zakon o strancima (Ley Organica 7/1985 Sobre Derechos y Libertades de los Extranjeros), koji je bio objavljen u službenom biltenu 12. lipnja 1986. Mišljenja su da će taj zakon garantirati prava dijelu stranaca koji legalno borave u zemlji, ali da će više od polovine stranaca, svi koji ne mogu dokazati svoj pravni status, biti potisnuti na rub društva. Tvrdi se da će taj zakon proglasiti sve nezaposlene i marginalizirane strance ilegalcima (str. 324). No zakon ipak predviđa privilegije za neke kontingente stranaca. U jednom citatu iz članka Terese Losade (»La ley de Extranjeria y la situacion

de los marroquies en Espana«, *Encontro Islamo-Cristiano*, 167, 1986, 5—6) iznosi se stanovita nedosljednost tih privilegija. Zakon će, naime, povlastiti neke Evropljane (Portugalce, Andorane i Gibraltarane), neke skupine iz bivših španjolskih kolonija (»Iberoamerikance«, Ekvadorane i Filipince) kao i Sefarde u Ceuti i Melilli. Sefardi su jamačno privilegirani na temelju svoga »španjolskog« porijekla. Teresa Losada, međutim, kaže: »Ako se povlastenost Sefarda temelji samo na španjolskom porijeklu u istom su položaju mnogi Marokanci, Tunizani i Alžirci — Moriski, španjolski muslimani — u zemljama gdje su pošli živjeti pošto su protjerani između XV i XVII stoljeća. Zašto praviti razlike između tuniškog Moriska i marokanskog Sefarda?« (str. 325).

U zaključcima knjige »Imigranti u Španjolskoj«, između ostalog, kaže se da su se Španjolci u prošlosti, silom ili milom, lako situirali u svojim kolonijama. Međutim, ekonomski migranti iz tih bivših kolonija sada čine jednu od najvećih marginalnih grupa u španjolskom društvu, usporedivu po veličini s populacijom španjolskih Roma (str. 340). Imigranti, međutim, vode računa o povijesnoj perspektivi, iako je očito da su Španjolci »izgubili svoje historijsko pamćenje« (str. 340). U Španjol-

skoj nacionalni diskurs prevladava nad »univerzalno-solidarnim«. »Nezaposlenost i opsežne statistike o stranom kriminalitetu bit će dva glavna argumenta da se opravdava zatvaranje granica i protjerivanje nereguliranih stranaca« (str. 345). Takav postupak »s obzirom na kolonijalno porijeklo većine migranata« predstavlja »povijesnu uvredu« za narode koji su primili milijune Španjolaca u prošlosti i čiji su društveni i ekonomski problemi dijelom posljedice španjolske kolonijalne uprave (str. 345). »Restriktivna imigracijska politika koja otežava međunarodnu pokretljivost radnika jest oblik protekcionizma Prvog svijeta koji produbljuje razlike u primanjima između radnika u bogatim i siromašnim zemljama (odnos 1 prema 20 za isti rad)« (str. 346).

Na kraju, što je za nas zanimljivo, treba reći da knjiga gotovo uopće ne spominje prisutnost Jugoslavena u Španjolskoj. Jugoslaveni se javljaju samo u tablici naturaliziranih stranaca i u tablici o protjeranim stranim državljanima. Tek ih je 96 primilo španjolsko državljanstvo od 1956. do 1983. (tab. 10, str. 90), a ukupan broj protjeranih Jugoslavena 1981, 1982. i 1983. iznosio je svega 12 (tab. 20, str. 185).

Emil Heršak